

প্ৰভাৱশালী জাতি (Dominant Caste)

"প্ৰভাৱশালী জাতি"ৰ ধাৰণাটোৱে কোনো বিশেষ অঞ্চল বা সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষমতা ধাৰণ কৰা জাতি গোটক বুজায়। এই আধিপত্যৰ বৈশিষ্ট্য প্ৰায়ে মূল সম্পদ যেনে ভূমিৰ ওপৰত তেওঁলোকৰ নিয়ন্ত্ৰণ আৰু সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ প্ৰক্ৰিয়াৰ ওপৰত তেওঁলোকৰ প্ৰভাৱ।

ভাৰতত গ্ৰাম্য সমাজৰ প্ৰেক্ষাপটত প্ৰভাৱশালী জাতিৰ ধাৰণাটো বিশেষভাৱে প্ৰাসংগিক, যত সামাজিক সম্পৰ্ক আৰু ক্ষমতাৰ গতিশীলতা গঢ় দিয়াত জাতিয়ে উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰি আহিছে। অঞ্চলটোৰ আন জাতিৰ তুলনাত প্ৰভাৱশালী জাতিৰ আৰ্থ-সামাজিক মৰ্যাদা প্ৰায়ে উচ্চ আৰু জীৱনৰ বিভিন্ন ক্ষেত্ৰত নিজৰ প্ৰভাৱ প্ৰকাশ কৰিবলৈ সক্ষম হয়।

প্ৰভাৱশালী জাতিৰ ধাৰণাটো সমাজবিজ্ঞান আৰু নৃতত্ত্বৰ এক অধ্যয়নৰ বিষয় হৈ আহিছে, কিয়নো ই ভাৰতীয় সমাজত জাতি, ক্ষমতা আৰু সামাজিক স্তৰৰ মাজৰ জটিল আন্তঃক্ৰিয়াক প্ৰতিফলিত কৰে। মন কৰিবলগীয়া যে প্ৰভাৱশালী জাতিৰ ধাৰণাটো স্থিৰ নহয় আৰু অঞ্চল আৰু নিৰ্দিষ্ট প্ৰসংগ অনুসৰি ভিন্ন হ'ব পাৰে।

এম.এন. ভাৰতীয় এজন বিশিষ্ট সমাজবিজ্ঞানী শ্ৰীনিবাসে প্ৰভাৱশালী জাতি বুলি সংজ্ঞায়িত কৰিছিল যিটো গাঁও বা অঞ্চলত সংখ্যাগতভাৱে প্ৰধান আৰু সেই অঞ্চলৰ অন্যান্য জাতিৰ ওপৰত উল্লেখযোগ্য সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষমতা ৰাখে। শ্ৰীনিবাসে জোৰ দি কয় যে আধিপত্য কেৱল সংখ্যাগত শক্তিৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি নহয় বৰঞ্চ সম্পদ নিয়ন্ত্ৰণ, সিদ্ধান্ত গ্ৰহণত প্ৰভাৱ পেলোৱা, সামাজিক ব্যৱস্থা ৰজাই ৰখাৰ ক্ষমতাৰ ওপৰতো ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠে।

শ্ৰীনিবাসৰ মতে, প্ৰভাৱশালী জাতিসমূহে প্ৰায়ে স্থানীয় জাতি স্তৰত কেন্দ্ৰীয় স্থান দখল কৰে আৰু সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সম্পৰ্কৰ মধ্যস্থতাত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। পৰম্পৰা আৰু সংস্কৃতিৰ ৰক্ষক হিচাপেও তেওঁলোকক দেখা যায় আৰু তেওঁলোকে নিজৰ প্ৰভাৱ ব্যৱহাৰ কৰি নিজৰ মৰ্যাদা আৰু বিশেষাধিকাৰ ৰক্ষা কৰিব পাৰে।

ভাৰতীয় সমাজৰ অধ্যয়নত বিশেষকৈ গ্ৰাম্য সম্প্ৰদায়ৰ ক্ষমতা আৰু স্তৰবৃত্তৰ গতিশীলতা বুজিবলৈ শ্ৰীনিবাসৰ প্ৰভাৱশালী জাতিৰ ধাৰণা প্ৰভাৱশালী হৈ আহিছে। তেওঁৰ ৰচনাই ভাৰতৰ জাতি, ক্ষমতা, আৰু সামাজিক গাঁথনিৰ মাজত থকা জটিল আন্তঃক্ৰিয়াক উজ্জ্বল কৰি তুলিছে।

প্ৰভাৱশালী জাতিৰ মূল বৈশিষ্ট্যসমূহ

এম.এন. শ্ৰীনিবাসে ভাৰতীয় সমাজত প্ৰভাৱশালী জাতিৰ কেইবাটাও মূল বৈশিষ্ট্য চিনাক্ত কৰিছিল:

১) **সংখ্যাগত প্ৰাধান্য:** কোনো গাঁও বা অঞ্চলৰ ভিতৰত জনসংখ্যাৰ হিচাপত প্ৰভাৱশালী জাতিবোৰ প্ৰায়ে সৰ্বাধিক হয়, যাৰ ফলত ইহঁতক আন জাতিৰ তুলনাত সংখ্যাগতভাৱে সুবিধা প্ৰদান কৰে।

২) **মাটিৰ মালিকীস্বত্ব আৰু অৰ্থনৈতিক ক্ষমতা:** সাধাৰণতে প্ৰভাৱশালী জাতিসমূহে নিজৰ অঞ্চলৰ মাটি আৰু অন্যান্য অৰ্থনৈতিক সম্পদৰ এক উল্লেখযোগ্য অংশ নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, যিয়ে তেওঁলোকৰ সামাজিক আৰু অৰ্থনৈতিক আধিপত্যত অৰিহণা যোগায়।

৩) **ৰাজনৈতিক প্ৰভাৱ:** প্ৰভাৱশালী জাতিসমূহে প্ৰায়ে যথেষ্ট ৰাজনৈতিক প্ৰভাৱ পেলায়, হয় প্ৰত্যক্ষভাৱে ক্ষমতাৰ পদত অধিষ্ঠিত সদস্যসকলৰ জৰিয়তে নহয় পৰোক্ষভাৱে ৰাজনৈতিক প্ৰাৰ্থীৰ প্ৰতি সমৰ্থন সংগ্ৰহ কৰাৰ ক্ষমতাৰ জৰিয়তে।

৪) **সামাজিক প্ৰতিপত্তি:** প্ৰভাৱশালী জাতিসমূহক তেওঁলোকৰ সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰতে প্ৰায়ে উচ্চ সামাজিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰা হয়, তেওঁলোকৰ ৰীতি-নীতি, পৰম্পৰা আৰু সাংস্কৃতিক প্ৰথাক আনে সন্মান কৰে আৰু অনুসৰণ কৰে।

৫) **অন্তৰ্বিবাহ আৰু সামাজিক একচেটিয়তা:** প্ৰভাৱশালী জাতিসমূহে কঠোৰ অন্তৰ্বিবাহ কৰাৰ প্ৰৱণতা থাকে, বংশৰ বিশুদ্ধতা বজাই ৰাখিবলৈ নিজৰ জাতিৰ ভিতৰতে বিবাহপাশত আবদ্ধ হয়। তেওঁলোকে সামাজিক একচেটিয়তাও প্ৰদৰ্শন কৰিব পাৰে, যাৰ ফলত অন্য জাতিৰ সৈতে সামাজিক যোগাযোগ সীমিত হৈ পৰে।

৬) **সাংস্কৃতিক আধিপত্য:** স্থানীয় সংস্কৃতি আৰু পৰম্পৰা ৰক্ষা আৰু প্ৰসাৰৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভাৱশালী জাতিয়ে প্ৰায়ে অগ্ৰণী ভূমিকা পালন কৰে, যিয়ে তেওঁলোকৰ সামাজিক স্থিতি আৰু প্ৰভাৱ আৰু অধিক বৃদ্ধি কৰিব পাৰে।

৭) **সামাজিক নিয়ন্ত্ৰণত ভূমিকা:** প্ৰভাৱশালী জাতিসমূহেও নিজৰ সম্প্ৰদায়ৰ ভিতৰত সামাজিক শৃংখলা বজাই ৰখা, বিবাদ নিষ্পত্তি কৰা, সামাজিক গুৰুত্বপূৰ্ণ বিষয়সমূহৰ বিচাৰ কৰাত ভূমিকা ল'ব পাৰে।

এই বৈশিষ্ট্যসমূহে ভাৰতীয় সমাজত কিছুমান বিশেষ জাতিৰ আধিপত্যত অৰিহণা যোগোৱা সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক কাৰকৰ জটিল আন্তঃক্ৰিয়াক উজ্জ্বল কৰি তোলে, যিটো এম.এন. শ্ৰীনিবাস।

প্ৰভাৱশালী জাতি ধাৰণাটোৰ সমালোচনা

ভাৰতৰ জাতিগত গতিশীলতাক বুজিবলৈ শ্ৰীনিবাসৰ প্ৰভাৱশালী জাতিৰ ধাৰণাটো প্ৰভাৱশালী হলেও সমালোচনাৰ সন্মুখীন হবলগীয়া হৈছে। কিছুমান পণ্ডিতে যুক্তি আগবঢ়ায় যে এই ধাৰণাটোৱে জাতিগত সম্পৰ্কক অতি সৰল কৰি তোলে আৰু জাতিগত স্তৰ আৰু পাৰস্পৰিক ক্ৰিয়াৰ জটিলতাক আওকাণ কৰে। সমালোচকসকলে এইটোও কয় যে প্ৰভাৱশালী জাতিৰ ধাৰণাটো অত্যাৱশ্যকীয় আৰু হ্ৰাসকাৰী হ'ব পাৰে, কিয়নো ই প্ৰভাৱশালী জাতিৰ শ্ৰেণীৰ ভিতৰত বিভিন্ন জাতি গোটসমূহক একত্ৰিত কৰাৰ প্ৰৱণতা থাকে।

উপসংহাৰ

সামৰণিত কব পাৰি যে এম.এন. ভাৰতীয় সমাজত জাতিৰ গতিশীলতা বুজিবলৈ শ্ৰীনিবাসৰ প্ৰভাৱশালী জাতিৰ ধাৰণাটোৱে যথেষ্ট সহায় কৰিছে। আধিপত্যৰ সামাজিক, অৰ্থনৈতিক আৰু ৰাজনৈতিক মাত্ৰাক উজ্জ্বল কৰি শ্ৰীনিবাসে জাতি সম্পৰ্কৰ জটিল আন্তঃক্ৰিয়া বিশ্লেষণৰ বাবে এক কাঠামো প্ৰদান কৰিছিল। কিন্তু ইয়াৰ সৰলীকৰণ আৰু অত্যাৱশ্যকীয়কৰণৰ বাবেও এই ধাৰণাটোৱে সমালোচনাৰ সন্মুখীন হৈছে। এই সমালোচনাৰ মাজতো শ্ৰীনিবাসৰ ৰচনা ভাৰতৰ জাতি অধ্যয়নৰ মূল শিলাস্তম্ভ হৈয়েই আছে, আৰু তেওঁৰ ধাৰণাসমূহে এই বিষয়ত বিদ্বান বিতৰ্কক অৱগত কৰিয়েই আছে।